

KESKUSTELUA

Referaatti kuolanlapissa ja muissa kielissä

László Szabó käyttää Virittäjän tämän vuoden 2. vihossa olevassa kirjoituksessaan »Referaatti kuolanlapissa» (s. 164—177) eräitä referaatti-ilmioon liittyviä oppisanoja merkityksissä, jotka olennaisesti poikkeavat siitä, mitä niillä yleensä on tarkoitettu. Se seikka, että kirjoituksen alussa viitataan tutkimukseeni »Das Referat in der finnischen Sprache» (AASF B 121, 1961), voisi johtaa ajattelemaan, että nämä oppisanat tarkoittavat Szabón kirjoituksessa samaa kuin minun tutkimuksessani. Tällaisen harhaluulon torjumiseksi ja muutenkin käsitteiden selvittämiseksi ovat seuraavat rivit tarpeen.

Suora esitys ja *epäsuora esitys* tarkoittavat Szabón kirjoituksessa suurin piirtein samaa kuin yleensä muuallakin. Yksityiskohdissa on kyllä joitakin eroja, mutta niitä ei kannata ruveta tässä selvittelemään.

Termille *sekaesitys* (*oratio mixta*), joka on minun ehdotuksestani tullut käytäntöön, Szabó antaa aikaisemmasta poikkeavan sisällön. Hän erottaa kahden-tyyppistä sekaesitystä. Ensimmäinen eli »a-tyyppi» eroaa puhtaasta suorasta esityksestä siinä suhteessa, että alussa on konjunktio (*što* 'että'). Toinen eli »b-tyyppi» taas eroaa tavallisesta epäsuorasta esityksestä siinä suhteessa, että alussa ei ole konjunktia. Szabó on jo aiemmin antanut kuolanlapin ja vatjankin »sekaesitykselle» tällaisen sisällön (ks. FUF XXXV, 1964, s. 121—122 ja NyK 68, 1966, s. 428—432). Minä taas olen lukenut »a-tyyppin» kuuluvaksi suoraan esitystapaan (esim. *Matti* — — *sanoi Liisalle, että »mitä sinä sinne kujaan ajat?»*, ks. Das Referat s. 16—19) ja »b-tyyppin»

tavalliseen epäsuoraan esitystapaan (esim. *Urjala: Äijät sano, ei heitill o*, ks. mts. 26). Konjunktion käyttöä tai puuttumista en ole pitänyt ratkaisevana, vaan olen katsonut sekaesitykseksi vain sellaisen esitystavan, jossa muuten on sekä suoran että epäsuoran esitystavan aineksia (esim. osa pronomineista ym. ego-sentrisistä sanoista on mukautunut referoijan näkökulmaan, osa ei; vrt. mts. 244—258, erityisesti 257). Tällaisesta sekaesityksestä Szabó ei mainitse lainkaan esimerkkejä. En tiedä, olisiko niitä ollut kuolanlapin teksteistä löydettävissä vai ei. Mutta tuskin on tarkoituksenmukaista antaa kuolanlapin ja vatjan sekaesitykselle näin selvästi erilaista sisältöä, kuin mihin on muista kielistä puhuttaessa totuttu.

Omaperäisin on Szabón käsitys *eläytymisesityksestä*. Minä olen pitänyt eläytymisesityksenä sellaista (tavallisesti johtolausectonta) epäsuoraa tai sekaesitystä, joka edellyttää, että kirjoittaja (harvoin puhuja) näkee henkilönsä sielunelämän sisältäpäin, että hän eläytyy henkilönsä rooliin (ks. Das Referat s. 269—270). Muut tämän ilmiön tutkijat ovat yleensä olleet olennaisissa kohdin samoilla linjoilla, vaikka yksityiskohdissa onkin eroja. Sen sijaan Szabó antaa — ilman minäkäänlaisia perusteluja — aivan uudenlaisen määritelmän: »Eläytymisesitys on sellainen referaatti, jonka puhuja esittää, kuin hän kertoisi omat sanansa tai ajatuksensa. Hän ei selvästi ilmaise, että hän lainaa jonkun sanat tai lausect» (s. 171; Szabó itse on tosin jo ennenkin antanut »eläytymisesitykselle» tämäntapaisen sisällön, ks. FUF XXXV, s. 123—124). Mitä tämä tarkoittaa?

Ilmiön käsittelyssä tulee heti vastaan mm. sellainen uutuus, että »eläytymisesitys» voi olla kieliopillisesti jopa suoraan esitystä! Szabón selvityksestä käy ilmi, että hän lukee »eläytymisesityksen» kuuluvaksi ensiksi sellaisen suoran esityksen, jossa ei ole puhetoimintaa ilmaisevaa johtosanaa, so. josta puuttuu verbum sentiendi aut dicendi (esim. *son ajges pokta: ajja, kocca porryd* 'Hän herätti isoisänsä: Isoisä, nouse ylös!'),¹ toiseksi sellaisen konjuktiolla alkavan epäsuoran esityksen, jossa ei ole puhetoimintaa ilmaisevaa johtosanaa (esim. ... *pydz'ir'li, us'ty sonne van'e lev ant'emain* '... hän itkee, että hänelle annettiin vähän'), ja kolmanneksi sellaisen konjuktiottoman epäsuoran esityksen (Szabón terminologian mukaan = »sekaesityksen b-tyyppi»), jossa ei ole puhe-

toimintaa ilmaisevaa johtosanaa (esim. *čujiv pall rämšād, lossē li sonne šurr čujven paik el nāmme* 'Savipallo iloitsee, hänen on vaikea kiivetä mäelle suurivatsaisena').

Sitä ilmiötä, josta on käytetty nimityksiä *eläytymisesitys*, *die erlebte Rede*, *le style indirect libre*, *inlevelseanföring* jne., on kielitieteellisessä ja tyyliopillisessa kirjallisuudessa käsitelty hyvin paljon. Aina on liikuttu saman ilmiön ympärillä, vaikkakin on oltu eri mieltä siitä, miten tämä ilmiö on määriteltävä ja rajattava. Sen sijaan Szabó tarkoittaa kokonaan eri asiaa puhuessaan »eläytymisesityksestä», eikä hänen kirjoituksestaan kuitenkaan edes ilmene, että kukaan olisi tarkoittanut tällä nimityksellä muuta kuin hän.

OSMO IKOLA

Das Referat im Kolalappischen und in anderen Sprachen

VON OSMO IKOLA

Veranlasst wurde dieser Artikel durch den Aufsatz von László Szabó »Das Referat im Kolalappischen« (Vir. 1969 S. 164—178), wo Termini im Zusammenhang mit der sprachlichen Erscheinung des Referats in verwirrender Weise verwendet werden.

Szabó verwendet den Ausdruck *gemischte Rede* (*oratio mixta*) einmal für direkte Rede, die mit der Konjunktion *että* 'dass' eingeleitet wird, und zum andern für indirekte Rede ohne die Konjunktion *että*. Unter Wissenschaftlern gilt sonst das Vorhandensein oder Fehlen der Konjunktion nicht als entscheidend, sondern der Terminus technicus *vermischte Rede* (*oratio mixta*) bezeichnet normalerweise eine Darstellung mit Besonderheiten der direkten wie auch der indirekten

Rede (ein Teil der Pronomina oder anderer egozentrischer Elemente ist dem Standpunkt des Referierenden angehängt, ein anderer nicht) (s. O. Ikola, Das Referat in der finnischen Sprache, AASF B 121, 1961, S. 244—258).

Der Ausdruck *erlebte Rede* erhält bei Szabó einen ganz neuen Inhalt. Wenn kein verbum sentiendi oder dicendi vorhanden ist, handelt es sich nach ihm stets um erlebte Rede, bei sowohl der direkten, indirekten wie der gemischten Rede. Eine andere Art erlebte Rede erwähnt Szabó überhaupt nicht. Diese Auffassung weicht radikal von dem ab, was auf Forschern normalerweise unter dem Terminus erlebte Rede verstanden wird (s. Ikola, a.a.O. 269—270).

¹ Olen mainitussa tutkimuksessani suomestakin maininnut tällaisen suoran esityksen, mutta en tietenkään eläytymisesityksen yhteydessä: *Ehkä se on suoranaista perintöä Einarin opetuksista niiltä päivistä, jolloin Einari työnsi veljensä keskelle pahinta tappeluunoksinnaa: »Tappele, tai minä näytän sinulle!»* (Das Referat s. 16.)